

MAKÓ VÁROS FRANCIA MEGSZÁLLÁSA

(1919 április 27—1919 június 17)

HALMÁGYI PÁL

(Makó, József Attila Múzeum)

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI INTÉZKEDÉSEI, A VÁROS KIÜRÍTÉSE

A Tanácsköztársaság kikiáltása után Makón is azonnal megindult a honvédő Vörös Hadsereg szervezése. Ezt a munkát Vásárhelyi Kálmán, a hadügyi népbiztos politikai megbízottja irányította. 1919. április 19-i felhívásában megrendítő szavakkal tárta a város elé a bekövetkezett súlyos helyzetet: „A román és francia imperialisták fojtogatják a Magyar Tanácsköztársaságot... Nincs idő a tétovázásra. A Forradalmi Kormányzótanács nevében megparancsolom minden öntudatos és fegyelmezett proletárnak, hogyha ez ideig vöröskatonai szolgálatra nem jelentkezett, azonnal keressék fel a toborzó bizottságok helyeit és haladéktalanul lépjenek be Vörös Hadseregbe.”¹

Makót néhány nappal később, 1919. április 22-én nyilvánították hadszíntérnek az élelmiszer-rekvirálás lebonyolítása és a fenyegető ellenforradalmi mozgolódás megakadályozása érdekében.² Április 26-án a tiszántúli-front északi részén a székely hadosztály letette a fegyvert, s ezzel a Tiszántúl megtartása lehetetlenné vált. Stromfeld Aurél, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke kénytelen volt elrendelni a Tiszántúl kiürítését. A Vörös Hadsereg gyors visszavonulással — néhány hídfő kivételével igyekezett — a Tiszán átkelni, hogy elkerülje a teljes felmorzsolódást. Mindezt a következőképpen hozta a lakosság tudomására a városi és a megyei intéző bizottság április 27-i falragaszán: „A gaz imperialisták gyalázatos módon közelednek városunk felé és emiatt ki kell üríteni katonailag Makó városát...”,³ A kiürítéskor mintegy 30 makói lakost vitt túszként magával a Vörös Hadsereg. Az intéző bizottságok a vármegye és a város vezetésével egy-egy három tagú direktóriumot bíztak meg. A vármegyei direktórium tagjaivá dr. Dózsa Simont, dr. Sukovics Ödönt, Ehrenfeld Bernátot, a városi direktórium tagjaivá dr. Galambos Emil, Breuer Zsigmond és Nagy Károly polgárokat nevezték ki.⁴ 1919. április 27-én, vasárnap délelőtt 10 óra körül indult el az utolsó vörös egység vonata az újvárosi állomásról Hódmezővásárhely felé, s ezzel véget ért Makón a proletárdiktatúra.

¹ Vál. dok. 407—408.

² Vál. dok. 413—418.

³ József Attila Múzeum (JAM) Történelmi dokumentációs gyűjtemény 67.30 L. még: Vál. dok. 420.

⁴ Vál. dok. 422.

A kijelölt direktórium tagok meg is jelentek a vármegyeházán Tarnay főjegyző irodájában, feladatukat teljesítendő. A Maros hídján keresztül dél körül ért be a városháza elé a megszálló délszláv gyalogság, őket kora délután egy szakasz francia szpahi követte. A megszállókat a városháza előtt a kinevezett direktórium tagok fogadták. A megszállók első intézkedésként felmentették őket megbízatásuk alól, és a közigazgatást visszahelyezték a régi tisztségviselők kezeibe. Mindössze ennyi volt e direktóriumok összes ténykedése. A megszállók polgármesternek dr. Petrovics Györgyöt, alispánnak Tarnay Ivort nyilvánították. Elrendelték továbbá a lőfegyverek beszo- gáltatását, a szesztilalom változatlan fenntartását, eltörölték a nyári időszámítást, és este 8 órától kijárási tilalmat hirdettek.⁵ A délszláv katonaság, mely a városházán és a polgári leányiskolában volt beszállásolva, két nap múlva, április 29-én vonult ki a városból.

Május 1-én jelent meg néhány heti szünet után ismét, — most már a francia parancsnokság engedélyével a Makói Újság. Címoldalán a francia parancsnokság rendeletét közölte, mely mindenki előtt világossá tette, hogy mit jelent az idegen megszállás: „Erélyesen figyelmeztetik a város lakossága, hogy hagyja abba a bolseviki (kommunista) propagandát és agitációt... a francia parancsnokság semmiféle bolseviki propagandát meg nem tűr, s aki kommunista agitációban részt vesz, az... törvényszék elé fog állíttatni. A francia parancsnokság a legkisebb kommunista mozgalmat is el fogja nyomni.”⁶ Mindezek után természetes, hogy a francia parancsnokság nem engedélyezte a munkásság május elsejei felvonulását. Azt azonban megengedte, hogy az egyes szakmák teljes napi munkaszünetet tartsanak és munkásaik saját helyiségeikben szavalatokkal, beszédekkel ünnepeljék május elsejét. Míg Budapest munkássága impozáns felvonulással ünnepelte az első szabad május elsejét, addig Makón arra hívták fel a munkásokat vezetőik, hogy a megemlékezések után szépen, rendben, szervezett munkásokhoz illően oszoljanak haza, minden tüntető jelleg nélkül.⁷

Május 3-án vonult el a színes és egzotikus szpahi osztag, s ekkor vonult be a városba a végleges megszálló katonaság, a 210. francia gyalogezred, melyet a püspöki rezidenciában és a püspökkertben szállásoltak el. E naptól fogva a város parancsnoka Maurice Rousseau francia őrnagy, s annak felettese, az összes makói és kizombori csapatok parancsnoka, Destezet ezredes lett. Két nap múlva érkezett az első román huszárszázad Makóra, Bratianu őrnagy vezetésével, de ők is a francia parancsnokság alá tartoztak.

A városi élet megindulása, Makó kapcsolata az országgal

A város élete néhány nap alatt visszatért szinte az 1918. október 31-e előtti kerékvágásba. A város vezető tisztviselői legnagyobb részt helyükön, vagy legalábbis Makón voltak, így újbóli hivatalba lépésük pár nap alatt megtörtént. Nehezebb volt a városnál Csanád vármegye helyzete, mert Makó francia megszállásával egyidőben az már román megszállás alá került.

Május 11-én tartották a városi-megyei vezető tisztviselők, a város nagyobb polgárai és gazdái a polgári párt alakuló értekezletét. Egy hét múlva a vármegyeháza kertjében volt a nagygyűlés, melyen Tarnay Ivor, Petrovics György, Bittó Gyula,

⁵ Makói Újság 1919. V. 1. 78. sz. (JAM Adattár 120.)

⁶ Makói Újság 1919. V. 1. 78. sz. (JAM Adattár 120.)

⁷ Makói Újság 1919. V. 1. 78. sz. (JAM Adattár 120.)

Balló István és S. Bálint György beszélt. Megindult a polgárőrség szervezése is, melybe a román megszállásig 800-an jelentkeztek.

A megszállás első napjaiban megindult a proletárhatalom helyi képviselőinek üldözése. A francia csapatokkal együtt jött Makóra Schreier Simon detektív, és ismerve a makói viszonyokat megkezdte brutális munkáját.⁸ Volt akinek a kezét törte el, volt akinek a szeme világát vette el vállatásai közben e franciák szolgálatában álló pribék.⁹ A francia parancsnokság — helyt adva a városi hatóságok ismételt tiltakozásának Schreier brutalitása ellen — a detektívet később Szegedre helyezte át. A francia megszállók Makóról 44 kommunistát hurcoltak el, többségében férfiakat, de volt közöttük egy nő is, Krobak Erzsébet.¹⁰

A város lakossága a helyi újságból egyaránt értesült a Tanácsköztársaság honvédő harcairól és a szervezkedő ellenforradalom első lépéseiről. A mai olvasóban különös érzést kelt, hogy ugyanaz a lap, mely a helyi proletárdiktatúrát, annak képviselőit és intézkedéseit igen durván becsmérelte, a Tanácsköztársaság honvédő harcairól részletes, színes és igaz beszámolókat közölt.

Az első ellenforradalmi szervezkedések földrajzilag igen közel voltak Makóhoz és az abban résztvevőket nagyrészt közvetlenül is ismerte a város vezető polgársága. E szervezkedés hírei személyes érintkezés útján terjedtek a környéken, mert a helyi újság csak május 24-én közölte az első hírt az aradi kormány május 5-i megalakulásáról, mégis, Demkó közjegyző már május 9-én feljegyezte naplójában, hogy Aradon magyar nemzeti alapon új kormány alakult, melynek miniszterelnöke Károlyi Gyula. E kormány május 9-én Makón keresztül Szegedre kívánt utazni. A makói közönség — Demkó feljegyzése szerint — az állomáson várt a vonatra, de az nem érkezett meg, mert Mezőhegyesen a románok feltartóztatták. A szegedi ellenforradalmi tömörülés felhívását „Szegedi levél — makóiaknak” címmel a Makói Újság május 25-i száma teljes egészében, első oldalán közölte. Az Aradról végül is Szegedre került, s ott kibővült kormány június 2-i ünnepélyes eskütételéről a Makói Újság június 13-i száma helyszíni riportban számolt be. A francia megszállás alatt több érdemleges feljegyzés az ellenforradalom zászlobontásáról nem íródott.

Az önkormányzati szervek működése

A város közéletének mind nagyobb és nagyobb jelentőségű kérdésévé vált, hogy melyik városi testület lesz az önkormányzat letéteményese. A különböző lehetőségek (a régi; a Károlyi-kormány féle képviselőtestület; vagy a Tanácsköztársaság alatt választott néptanács) közül a helyi polgári lap erősen a régi képviselőtestület mellett agitált, ecsetelve, hogy a két utóbbi tagjai legnagyobb részt nincsenek is a városban. Az újság értesülése szerint a francia parancsnokságnak is az a kívánsága, hogy a közigazgatás a régi mederben történjék.¹¹

Május 28-án ült össze a város képviselőtestülete a vármegyeháza nagytermében a megszállás alatti első rendkívüli közgyűlésre. A közgyűlés első határozatában

⁸ Schreier Szegeden született és ott tanulta ki a mészáros mesterséget, majd bekalandozta Európát, Amerikát és Spanyolországban híres torreador lett. Később a makói Otthon kávéházban volt pincér, majd ugyanezt a mesterséget folytatta Temesváron. A háborúban mint huszárőrmester szolgált a monarchia hadseregében, s mikor megsebesült, ismét Makóra került kórházba. Az októberi forradalom is Makón érte: buzgón sügdosta az újabbnál újabb rémhíreket a polgármester, az alispán és más vezető emberek füleibe.

⁹ Kun Istvánnak, a makói munkástanács egykori tagjának visszaemlékezése. Hangszalagra vette Lázár Ferenc 1966-ban Székkutatson (JAM Adattár 344.)

¹⁰ Vál. dok. 513—514.

¹¹ Makói Újság 1919. V. 18. 92. sz.

tudomásul vette, hogy a megszálló francia parancsnokság a Tanácsköztársaság által létesített fórumokat nem ismerte el törvényesnek s ezért saját magára nézve megállapította, hogy ez időtől kezdve vállalja a felelősséget a város igazgatásáért és joghatóságát az 1886 évi XXII. tc. rendeletei értelmében gyakorolja.¹² A közgyűlési vitában Fried Armin doktor, a haladó szellemű makói polgárság egyik képviselője rámutatott, hogy a jelenlegi képviselőtestület nem képviseli a város valamennyi lakójának érdekeit, majd felhívta a közgyűlést, hogy „... a forradalom vívmányainak megőrzését a képviselőtestület tekintse feladatának.”¹³

A francia megszállás alatt a város még két alkalommal tartott közgyűlést. A június 3-i szintén rendkívüli közgyűlés első részében a polgármester számolt be a város súlyos gazdasági-ellátási gondjairól, majd dr. Adler Artúr képviselőtestületi tag indítványa került sorra, melyben a Tanácsköztársaság alatt a várost ért károk kivizsgálását és a proletárdiktatúra történetének megíratását javasolta. A szenvedélyes vitában ismét Fried Armin dr. volt a szószólója a haladó polgárságnak, s kifejtette „... ne csak a forradalom óta, hanem a háború alatt történtek is megírassanak.” Javasolta továbbá, hogy a felelősségre vonás „ne fadjuljon üldözéssé s a büntetés csupán akkor érje el a bűnöst, amikor a bűnössége beigazolódást nyert.”¹⁴ A tanács végül bizottságokat választott fentiek végrehajtására.

Június 10-én tartotta havi rendes közgyűlését a város, melynek tárgysorozatóban 85 legkülönbözőbb elintézendő ügy volt felvéve, de ezek mind szokványos közigazgatási kérdések voltak, s egyikük sem utalt arra, hogy a város idegen katonai megszállás alatt van.

A város gazdasági helyzete és a román közellátási kormánybizottság

A francia megszállás alatt a város legsúlyosabb gondja a lakosság megfelelő ellátása volt. Hiányzott a városban a cukor, só, fa, zsír, petróleum, liszt, hús, alig volt szövet-, vászon- és bőráru. A francia parancsnokság részvétellel viseltetett a város nélkülözö lakosságával szemben, de csak közvetett segítséget nyújtott a helyzet javításában, azt, hogy biztosította a forgalmat, lehetővé tette az utazást Bánátba és helyreállította a vasúti közlekedést Szegedre. A város a hiányzó cikkek nagyrészt korábban a keleti, erdélyi vármegyékből szerezte be. Petrovics polgármester ezért május végén Aradra utazott, s ott tárgyalt az általa már korábban ismert, Jovin György nagylaki kereskedővel, akit állítólag a nagyszebeni román kormányzótanács a terület közzelemezési megbízottjává nevezett ki. Jovin megígérte, hogy a városnak az oly szükséges fa; só; szén- és petróleum-igényeit a kormányzótanácsnál támogatni fogja. A dolog elintézési módja: mind a négy cikket külön-külön kérvényben kell a városnak kérelmeznie a nagyszebeni kormányzótanácstól. A közzelemezési megbízott szerint ezen árukat megkaphatja a város, ha helyettük lisztet tud adni. Mivel Makó is liszthiánnyal küszködött, a polgármester a kérelmekben — amit itthon elkészített, lefordított románra, láttamoztatott és igazoltatott a francia városparancsnokkal és a román lovastisztával, — felajánlotta, hogy a város majd az új termésből egyenlíti ki a most megkapni remélt árukat. A kérelmeket a város nem bírta az akkor már szétzilált postára, hanem egy városi tisztviselő vitte Nagyszebenbe. Ezekkel az első kérelmekkel — már a francia megszállás alatt — kezdetét vette Makó kálváriája a román közigazgatás áttekinthetetlen és rejtelmes labirintusában.

¹² Csongrád megyei Levéltár Makói Kirendeltsége Makó város közgyűlési jegyzőkönyvei 1919.

¹³ Makói Újság 1919. V. 29. 101. sz.

¹⁴ Makói Újság 1919. VI. 5. 106. sz.

A május 29-i újság közölte hivatalosan, hogy a nagyszebeni kormányzótanács közélémezési megbízottat nevezett ki Makóra. Ezzel az intézkedéssel kezdte a román közigazgatás hatáskörét kiterjeszteni a városra, mely még mintegy jó fél hónapig francia megszállás alatt volt. Ezekben a napokban jegyezte fel naplójában Demkó közjegyző: „A románok teljesen berendezkednek. A csendőrséget megszerezte leszerelik, az állomások nevét románul írják ki.”¹⁵ A királyi Románia abból az elvből kiindulva, hogy a békekonferenciát már kész tények elé állítsa, szívósan mind nyugatabbra és nyugatabbra terjesztette ki fennhatóságát. Az antant főhatalmak ezt nem akadályozták meg, hiszen a Magyar Tanácsköztársaság leverésében a gyenge cseh csapatokat leszámítva egyedül a román királyi haderőre támaszkodhattak. A román diplomácia pedig gondoskodott, hogy ahol a döntések születtek — a valóságtól több mint ezer kilométerre — a román igények jogosnak, sőt az értük tett szolgálattal fordított arányba állóknak tűnjenek.

Jovin György június elején érkezett meg Makóra, s a június 8-i újságban az alábbiakat nyilatkozta feladatairól: A nagyszebeni kormányzótanács nem elvitetni akarja az élelmiszereket, — hangsúlyozta Jovin —, hanem arányosan szétosztani. Az arányszétosztást, s a mindenkinek való tisztességes ellátását pedig még akkor is biztosítani fogja, ha azt házról-házra való rekvirálással kellene végrehajtania. A kormánybiztos elmondta, hogy maximálta az árakat Csanád vármegyében, kétféle árat bevezetve: az egyik árat a katonai vásárlásoknál, az ennél kissé magasabb, másik árat pedig a polgári forgalomban tette kötelezővé. Ez a rendelkezés már előre vetítette a néhány héttel későbbi román rekvirálások árnyát. A finoman „katonai vásárlásoknak” nevezett ügyletekre eleve alacsonyabb árat állapítottak meg, s ez az ár csak töredékét jelentette az áruk valóságos értékének. Makó gazdaságának és gazdagságának alapját adó termények sorsáról nyilatkozatában fellengzős szavakkal festett fényes perspektívát a román megbízott: „... hagyma, kertimaggvak, zöldségfélék kivételét Románia felé a kormányzótanács a leghatékonyabban kívánja előmozdítani.”¹⁶ A valóság az volt, hogy a román közellátásnak nagy szüksége volt a makói hagymára és zöldségfélékre. A város lakóinak megnyugtatására és megnyerésére Jovin közölte, hogy már intézkedett 20 vagon szén, 20 vagon konyhasó, 40 vagon fa, 5 vagon mész és 1 vagon petróleum Makóra érkezése ügyében.

Nézzük, mi valósult meg ezen ígéretekben még a francia megszállás alatt? A villanytelep nyersolaj készlete — mellyel a kazánokat fűtötték — június elején teljesen kifogyott, s hogy a város ne maradjon villanyáram nélkül, a telep szűkös szénkészletével termelte tovább az energiát. A szén azonban csak napokra volt elegendő s a beígért vagonok csak nem érkeztek meg. Június 14-én már így írt a Makói Újság „Jovin György román kormánybiztos úrnak érkezik 5 vagon nyersolaja, melyből hisszük, hogy fog adni a villanytelepnek is.”¹⁷ Itt már úgy tűnik, mintha valamiféle egyéni vállalkozás lenne ez a kormánybiztosság, melynek korlátlan irányítója Jovin György. Ezt a gyanút csak megerősíti az a szinte reklámízű felhívás, melyet a helyi lapban jelentetett meg Jovin kormánybizottságáról: „Mindennemű szállítási igazolványok s kereskedelmi bizonylatok ügyében teljes készséggel áll a közönség rendelkezésére.”¹⁸ A francia csapatok kivonulása napján ismét nyilatkozatot adott Jovin az újságnak, melyben hangsúlyozta, hogy neki elsősorban nem is Makóról, hanem a vármegyéről kell gondoskodnia. Működése alatt a város köz-

¹⁵ Demkó Pál naplója 1919. V. 27. (JAM Történeti dok. gyűjt. 80. 225. 1.)

¹⁶ Makói Újság 1919. VI. 8. 109. sz.

¹⁷ Makói Újság 1919. VI. 14. 113. sz.

¹⁸ Makói Újság 1919. VI. 8. 109. sz.

ellátási helyzete semmit sem javult, hiszen mint végül Jovin is kimondta a szomorú igazságot: gabona „az neki magának sem áll rendelkezésére.”¹⁹

Ezzel ért véget a román közigazgatás első képviselőjének a francia megszállás alatti ténykedése. A román impérium időszaka már más megítélés alá esik, mert akkor a város vezetőinek, lakosainak és újságíróinak a szeméről is leesett a hályog és a valóságnak megfelelően kezdték értékelni helyzetüket. (Jovint később a román királyi csendőrség letartóztatta súlyos sikkasztások s egyéb visszaélések miatt.)

Makó közéleti-ellátási gondjain a francia parancsnokság is egy „élelmezési bizottság” felállításával próbált segíteni. Elnökének Tarnay megbízott alispánt, tagjainak Petrovics polgármestert, Pák Kálmán városi gazdasági tanácsnokot, Pongrácz Sándort, a Hagymarészvénytársaság elnökét, titkárává pedig dr. Magyar József főgimnáziumi tanárt nevezték ki. A francia parancsnokság részéről Pertiny kapitány volt a kiküldött. E bizottság működéséről írásos dokumentum, híradás a megalakulását bejelentő híren kívül nem maradt fenn.

Hétköznapi élet a francia megszállás alatt

Milyen volt a város élete a francia megszállás alatt? A városházán és a többi középületen békésen lengett egymás mellett a két nemzeti lobogó, s a város lakossága ugyanilyen békésen megférte a francia katonasággal.

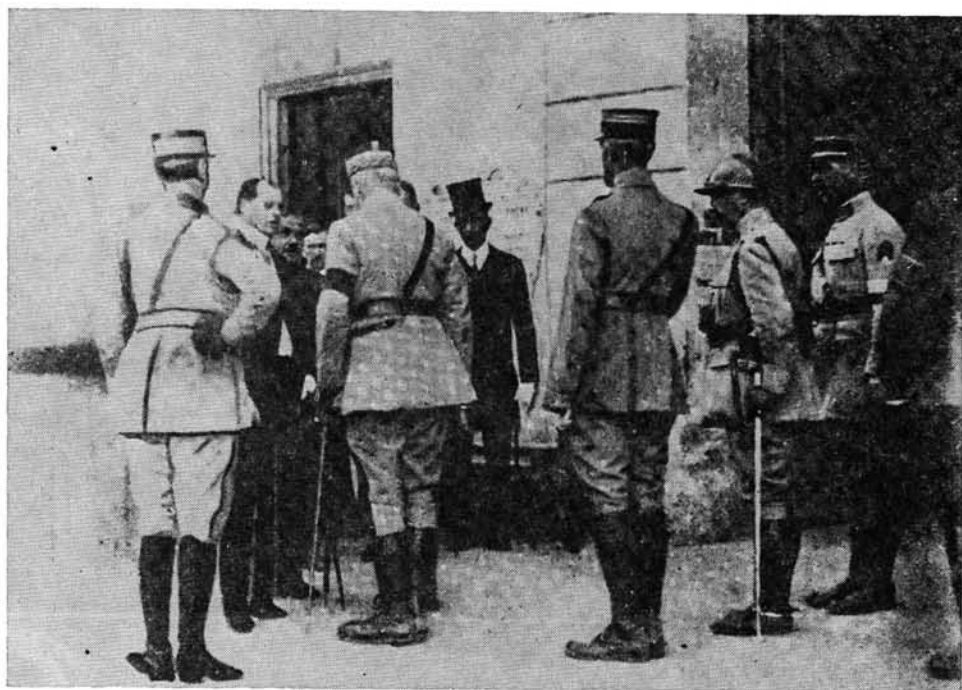
A közlekedés a környező helységekbe meglehetősen szabad volt, a parancsnokság állandó utazási igazolványokat adott ki a Szegedre, Kiszomborra, Apátfalvára utazni szándékozókra. A megszállás első intézkedéseként elrendelt szesztilalmat is hamarosan megszüntette a parancsnokság, ellenben nyomatékosan felhívta a vendéglősök figyelmét, hogy a francia legénységnek szeszest italt ne szolgáljon ki. A zárórak és a kijárási tilalom is mind enyhébbé vált. A postai forgalom sem volt korlátozva, csak az vetíthette előre a román megszállás szigorításait, hogy a Romániába és az általa megszállt magyar területekre feladott levelek már nem voltak lezárthatók és hátoldalukon a feladó nevének és lakcímének feltüntetése kötelező volt. A város közbiztonsága és lakóinak a megszálló katonákhoz való viszonya megfelelő volt. A város belső rendjét és nyugalomát az is bizonyítja, hogy az összesen hét hétig tartó francia megszállás hatodik hetéig nem volt szükség éjjeli őrjáratra. Június 1-én éjjel azonban másodszer rabolták ki betörők a Főtéren levő Urbán-féle kereskedést, 40 000 korona értékű textilárut zsákmányolva. A polgármester ekkor fordult kérelemmel a francia parancsnoksághoz, hogy az utcán éjjelente őrjáratok cirkáljanak, mert „a városi rendőrség és a nemzetőrség e célra sem elegendő létszámmal, sem megbízható legénységgel nem rendelkezik”. Kérelmét francia nyelven adta át a polgármester, s a francia parancsnokság mindjárt rá is vezette intézkedését, miszerint ezentúl egy káplár vezetésével néhány emberből álló járőrt küld ki este fél kilenctől reggel fél négyig.²⁰ Ezen a kérvényen és a rávezetett intézkedésen kívül még egy irat emlékeztet arra a makói levéltárban, hogy a város francia katonai megszállás alatt is volt. 1919. június 10-én a 210. gyalogezred kérte a várostól: jelölje ki, melyik bognárhoz vigye javítandó járműveit a város költségére történő javításra és erről adjon részére egy meghatalmazást. Az eredetileg kicsit bonyolultabban fogalmazott mondat mutatja a fordítás nehézségeit, „*melyik bognár-kocsishoz (!) vigye javítan-*

¹⁹ Makói Újság 1919. VI. 15. 114. sz.

²⁰ Csongrád megyei Levéltár Makói Kirendeltsége, Makó város Polgármesteri Hivatala iratai (Továbbá: MVPmHiV) 8937/1919.

dó járműveit a város költségére történő javításra, és erről adjon részére egy meghatalmazást, hogy oda is vihesse". A kérelem magyar fordítása került iktatásra, s azt csak az ezred rányomott piros pecsétje hitelesítette.²¹ A francia katonaság ellátását saját készleteiből fedezte, illetve a helyben vásárolt árucikkekért készpénzzel fizetett.

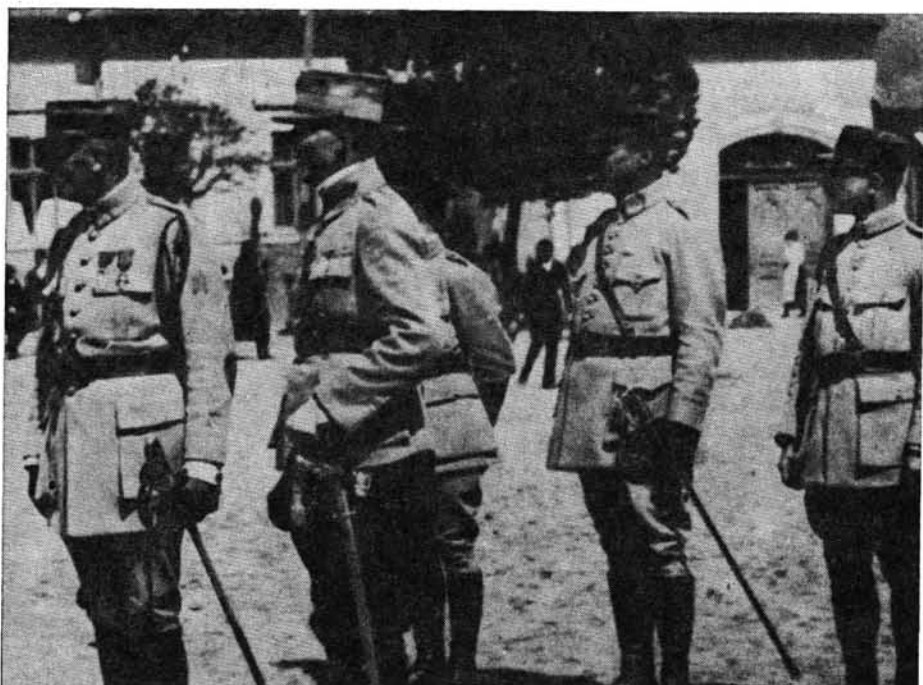
A francia megszállás legnagyobb katonai eseménye a május 14-én Makó főterén tartott díszszemle volt. Ezen részt vettek mind a Makón állomásozó idegen katonák: a francia ezred és a román huszárszázad, mind pedig a Kiszomboron táborozó francia csapatok. A díszszemlét megtekintette de Lobit, a déli hadsereg vezénylő tábornoka (aki a Vix-jegyzéket a Magyarországi Hadsereg ideiglenes parancsnokaként aláírta). A Makóra érkező tábornokot és kíséretét Tarnay Ivor a vármegye és a város vezetőinek élén a városháza kapujában fogadta. A díszszemlére felsorakozott egységek sorfala a városházától a vármegyeházáig húzódott. A „makói” 210. gyalogezred csapatzászlója a főtér közepén, a Kereskedelmi és Iparbank előtt állt. A tábornok ellépve a katonák előtt fogadta tisztelgésüket, köztük Bratianu román huszároknak tisztelgését is, ki egységével a Korzó mozinál sorakozott fel. A katonai parádét a város lakossága igen nagy érdeklődéssel szemlélte. (1. 2. 3. 4. kép)

1. De Lobit tábornok fogadása a városháza előtt

²¹ Csongrád megyei Levéltár Makói Kir. MVPmHiV 9037/1919.

²² Magyarország története 1—8. Bp. 1976. 1. kötet 186.

2. A francia tisztek a Korona-szálló mellett várják a díszszemle kezdetét

3. A francia tisztek és Bratianu román százados (balról az első)
(Foto: Roboz.)

4. De Lobit tábornok a 210. francia gyalogezred csapatszázlaja előtt

A francia megszállás vége

Petrovics polgármester úgy emlékezett vissza 1919. május-júniusára, hogy „... a francia parancsnokság a város vezetőségével szemben előzékeny magatartást tanúsított, a városi adminisztrációba nem avatkozott bele, ... a községi (önkormányzati) élet megnyilvánulásának nem vetett gátat.”²³ Érthető ezek után, hogy amikor június közepén elterjedt a híre a franciák kivonulásának, a város és a vármege vezetői mindent megtettek ennek megakadályozására.

Tarnay alispán dr. Nikelszky Jenő városi rendőrkapitány-helyettessel Szegedre, Petrovics polgármester pedig Kiszomborra ment, kieszközölni a francia csapatok további maradását. Petrovics inkább a már hírből ismert román megszállást akarta elkerülni, a sokkal konzervatívabb Tarnay alispán pedig azzal magyarázta követjárásának rugóit, hogy a városban maradt proletárok a határzár ellenére is élénk

²³ Petrovics (1921), 95.

összeköttetést tartottak fenn a Vörös Hadsereggel, s a város kiürítése „lehetőségét nyújtja localis forrongásnak.”²⁴

Tarnayék Szegeden tárgyaltak Károlyi Gyula kormányelnökkel is, aki átérezte nehéz helyzetüket, de konkrét segítséget még ígérni sem tudott. Charpy francia tábornok pedig azt hozta tudomásukra, hogy „... a Maros jobb partjának, azaz Makó környékének megszállása is már hatalmikör túllépés volt az ő részükről, amihez nem volt meg a jogosultságuk. Az ideiglenes megszállás Páris tudta és engedelme nélkül történt.” Éppen ezért „... mihelyt a románok készeknek és képeseknek mutatkoztak ezen területek megszállására” ezen óhajuknak engedniök kell.²⁵

Kiszomboron Destezet ezredes ehhez hasonlóan azt közölte a polgármesterrel, hogy „... a kivonulási parancsot a konstantinápolyi főhadiszállásról kapták és azon nincs módjukban változtatni.”²⁶ Az ezredes látva azonban a polgárság nyugtalanságát, saját felelőségére egy 30 főből álló egységet küldött át Makóra a kiszombori 81. gyalogezredből a rend megőrzésére mindaddig, míg a román megszállás be nem fejeződik.²⁷

A francia csapatok június 15-én, vasárnap vonultak ki a városból.

Vasárnap délután a 210. gyalogezred labdarúgó-válogatottja még barátságos búcsúmérkőzést játszott a Maros-parti pályán a Makói Atlétikai Klub csapatával, melyet nagyszámú közönség tekintett meg. [Erős és jó játék után 3—3 végeredmény alakult ki.]

Kivonulásuk alkalmából a francia tisztiek elkészöntek a város polgáraitól a vasárnapi újságban. E kis köszöntőben Maurice Rousseau őrnagy „őszinte rokonszenvvel, távozott megígérve, hogy elviszi „a messzi Franciaországba Makó és Magyarország jó híret”.”²⁸

Két napig tartózkodott a városban a 30 főnyi francia különítmény. 1919. június 17-én, kedden Mezőhegyes felől bevonult a városba Rambela György őrnaggyal az élen a román katonaság és kezdetét vette Makó román megszállása.

A francia megszállás a város régi, ill. ellenforradalmi vezető körei és polgársága számára a proletárdiktatúra után kívánatos volt, mert biztosította uralmukat és hathatós segítséget adott a megtorláshoz. A városi szegénységnek azonban ez a megszállás testesítette meg a munkáshatalom eltiprását, a kommunistaüldözést. Mindezekre figyelemmel lehet és kell értékelni a francia katonai megszállást, melynek lényege a polgári rendszer, s az annak megfelelő politikai berendezkedés biztosítása volt.

IRODALOM

Petrovics György: (1921), Az októberi forradalom és idegen megszállás Makón *Válogatott dokumentumok* Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből: 1917—1919. [Továbbiakban: Vál. dok.] (Szerk.: *Gaál Endre* Szeged, 1969.)

²⁴ *Tarnay I.*, Csanád vármegye az oláh megszállás alatt. Makói Független Újság 1920. IV. 1.—IV. 17. XII. részben. II. rész

²⁵ *Tarnay I.* Csanád vármegye ... II—III. rész

²⁶ *Petrovics* (1921), 95.

²⁷ *Tarnay I.*, Csanád vármegye ... III. rész

²⁸ Makói Újság 1919 VI. 15. 115. szám

DIE FRANZÖSISCHE BESETZUNG VON MAKÓ

von

Pál Halmágyi

Als organischer Teil der Heeresbewegungen, durch die dann die Ungarische Räterepublik gestürzt wurde, kam es zur Besetzung Makós durch französische Militärs.

Nachdem die Balaknfront der Österreichisch-Ungarischen Monarchie zusammengebrochen war, erreichten schon im Spätherbst 1918 französische Truppen unter General Franchet d'Esperey, gemeinsam mit südslawischen Einheiten das linke Ufer am Unterlauf der Maros. Als im Frühjahr 1919 östlich der Theiss der rumänische Angriff gegen die ungarische Arbeitermacht begann, überquerten die Truppen die Maros und besetzten Makó.

Die französische Militärobergewalt bedeutete die Wiederherstellung der bürgerlichen Ordnung und die Liquidierung der Errungenschaften der Räterepublik. Diese Tätigkeit hatte natürlich das Verständnis der führenden Klasse und entsprach ihren Wünschen. Gleiches lässt sich nicht von der Seite der Verfolgten sagen.

In Makó zog das 210. Infanterieregiment der französischen Armee ein. Der Befehlshaber der Stadt war Hauptmann Maurice Rousseau. Sein Vorgesetzter, Oberst Destezet war in Kiszombor, einem auf der anderen Seite der Maros liegenden Dorf stationiert. Die höheren Befehlsstellen befanden sich in der kaum 30 km entfernt liegenden Stadt Szeged.

Während der französischen Besetzung waren die Funktion der Selbstverwaltungsorgane und die Wirtschafts- und Handelsbeziehungen verhältnismässig geordnet. Die grössten Sorgen bereitete die Organisation der allgemeinen Versorgung der Stadt im Hinblick auf die unsicheren Zustände.

Das französische Militär verhielt sich — in dem gegebenen Rahmen — korrekt und auch seitens der Bevölkerung gab es keine groben Vorkommnisse gegen die Besetzer.

Nach einem zweimonatigen Aufenthalt wurde die Stadt von den französischen Truppen geräumt und an die Einheiten des Königturns Rumänien übergeben. In der folgenden zehnmonatigen, rumänischen Besatzungszeit hatte die Stadt schwerere und degradierendere Belastungen zu ertragen.